

GÜNAHLARIN AFFINDA VE CEZALARIN DÜŞMESİNDE TÖVBENİN ETKİSİ

Salim ÖZER
Dr., Erciyes Ü. İlahiyat F.
salimozer@erciyes.edu.tr

Giriş

Modern hukukta pişmanlığın cezalarda indirimine sebep olduğu bilinen bir husustur. İslâm hukukunun bir çok hükmüne medar teşkil eden âyetlerde de tövbe edenin cezasının bağışlanmasının buyrulduğu görülmektedir. İslâm Ceza hukukunda en ağır suçlardan kabul edilen irtidât suçunda ceza tatbik edilmeden önce suçluya tövbe telkin edilmesi öngörülmektedir. İslâm ceza hukukunun bir çok prensibinin insanî esaslara dayandığı, cezadan çok ıslaha önem vererek sanığı tekrar topluma kazandırmayı yeğlediği bir gerçektir. Bu nedenle cezaların indirimi veya tamamen affında tövbenin önemli bir unsur olması hasebiyle İslâm ceza hukukunda tövbenin suçların bağışlanmasındaki rolünü araştırmayı amaçladık.

“Günahların affında ve Cezaların düşmesinde tövbenin etkisi” başlıklı bu makalemizde ilk olarak tövbenin İslam hukukçuları tarafından nasıl anlaşıldığını belirlemeye çalıştık. Konuyu işlerken de fukahanın dışındaki din bilginlerinin tövbenin günahları bağışlatması hususundaki görüşlerini ve konuyla ilgili delillerini de aktardık.

Bu çalışmamızı yaparken tövbenin mahiyetini, çeşitlerini ve ayrıca günahın tarifini, çeşitlerini ve sayılarını belirttik. Bu meyanda fukahanın da günahların tövbeyle affına dair görüşlerine ve bu husustaki mezhep farklılıklarına işaret ettik. Ancak, makalemizin boyutunu fazla büyütmek için bazı hususları teferruata girmeden sadece isim olarak zikretmek zorunda kaldık.

Birinci Bölüm: İtikâf Ve İbadet Bağlamında Tövbe Ve Günah

I- Tövbenin Tanımı, Nasûh Tövbe ve Şartları

A- Tövbenin Sözlük Ve Terim Anlamı

Sözlükte “tövbe” , توب، توب، kökünden türetilmiş ve “تَوْبًا، وَتَوْبَةً” şeklinde iki türlü mastarı olup, sözlükte “dönmek, caymak ve terk etmek” manalarında kullanılmıştır. “تَابَ إِلَى اللَّهِ تَوْبًا وَتَوْبَةً” denildiğinde, “günahtan döndü manası anlaşılır. “تَابَ إِلَى اللَّهِ عَلَيْهِ” denildiğinde ise, “Allah o’na tövbe etmeği nasip etsin.” - veya “Allah onun tövbesini kabul buyursun.” – anlamına gelir.¹

Terim olarak tövbe, kişinin yaptığı kötülüklerin ve işlediği fiillerin günah oluşundan dolayı pişmanlık duyarak bu tür fiilleri işlemeye fırsat bulsa da ve maddi ve manevi olarak muktedir olsa da bir daha yapmamaya kesin olarak karar vermesidir.² Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) “Pişmanlık tövbedir.” buyurarak bu gerçeğe işarete bulunmuşlardır. Çünkü kişinin mubah ve salih amellerden pişmanlık duyması tövbe sayılmaz. Tövbede esas olan, Allah için ve O’ndan korktuğu için yapılmış olmasıdır. Zira kişi, içtiği şarabın baş ağrısı yaptığından, sağlığının bozulmasından bütçesinin zarar görmesinden veya ortamın elverişli olmadığından dolayı bırakmağa karar verse, bu durum şer’ân tövbe olarak kabul edilmez. Yine bu meyanda kişi zina ettikten sonra penisi kesilse veya şifası zor görülen bir hastalığa yakalandıktan sonra pişmanlık duysa ve tövbe etse, cumhura göre bu kişinin tövbesi sahihtir. Ancak bazılarına göre, bu haldeki kişinin tövbesi sahih değildir. Gazâlî (505/1111) tövbenin mahiyetinden bahsederken şöyle demektedir: “Tövbe, birbiriyle ilintili üç unsurla tamamlanır. 1. Bilmek: Çünkü bu özellik sevenle sevilenin arasında bir perde oluşturan günahların çeşitli zararlarının fark edilmesini sağlamaktadır. 2. Pişmanlık: Şayet bu perdenin meydana gelmesi kişinin davranışlarından kaynaklanıyorsa, kişinin kalbinde yaptığı amellere karşı bir pişmanlık peyda olur. 3. Terk etmek: Kişinin kalbini

¹ ez-Zâvî, Tahir Ahmed, *Tertibu'l-Kamusu'l-Muhîd*, “Tv” md. Mısır,1959.

² Et-Tehânevî, Muhammed Ali b. Ali, *Keşşâfu İstilâhâti'l-Funûn*, “Tv” , md. İst.1984.

saran bu pişmanlık duygusu, kişiyi içinde bulunduğu zaman zarfında derhal o kötülükleri bırakmaya, gelecekte de kesin işlememeye ve geçmiş günahlarını da iyilikler yaparak telafi ve kaza etmeye yönlendirir.”³

Tövbenin tanımı ve bazı ön şartlarını belirledikten sonra Kur’ân’da ve İslâm literatüründe kabule şayan olmakla nitelendirilen nasûh tövbenin tanım ve şartlarını açıklamaya geçebiliriz.

B- Nasûh Tövbenin Tanımı Ve Şartları:

İşlenen bir suçtan dolayı pişman olmanın, yapılan hatadan dönmenin belirli kararlılık dereceleri vardır. Tekrar yapılmasında sakınca olmadığı düşünülen bir hatadan dönmek bir anlam ifade etmez. Ancak bir daha yapmamak üzere hatadan dönmek erdemdir. Bunun gibi tövbenin de bir daha işlenen suça dönmeme kesin kararı verilerek yapılanı makbuldür. Bu da nasûh tövbedir. Bu nedenle nasûh tövbenin mahiyet ve şartlarını açıklamak gerekir.

a- Nasûh Tövbenin Tanımı: Şartlarına haiz olan ve tövbe etmeden önceki vaziyet ve duruma bir dahi dönmemeye kararlı olarak ve en sâfiyâne niyetle yapılan tövbeye “Tövbe-i Nasûha” denir.⁴ Kur’ân-ı Kerim’de Cenabıhak bu tür bir tövbeyi emrederken şöyle buyurmaktadır: “Ey iman edenler! Samimi bir tövbe ile Allah’a dönün. Umulur ki Rabb’iniz sizin kötülüklerinizi örter, Peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri mahcup etmeyeceği günde Allah sizi, içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar. Çünkü onların nurları, önlerinden ve yanlarından koşar da, Ey Rabb’imiz! Nurumuzu tamamla, bizi bağışla, çünkü sen her şeye kadirsin.” derler.” Hz. Peygamber (s.a.v.) de tövbe-i nasûhu “Kulun işlediği günahı pişmanlık duyması, tam manada Allah’a dönmesi, sütün memeye tekrar girmedeği gibi kişinin günaha dönmemesidir.” şeklinde tanımlamıştır.

Selefu’s-Salihinden bazıları ise tövbe-i nasûhu şöyle tanımlamışlardır:

Abdullah b.Abbâs (68/687) (r.a.), “Kalp ile pişmanlık, dil ile istiğfar, bedenle vazgeçmek ve günaha bir daha dönmemeye azmetmektir.” şeklinde tarif etmiştir.

İbn Mesûd (32/652) (r.a.), “Sütün memeye girmedeği gibi tekrar işlenilmeyen günaha da dönmemek tövbe-i nasûhtur.” demiştir.

³. Gazâlî, Muhammed b.Muhammed, *İhyâ Ulûmü’l-Dîn*, Mısır,1969, XI, 2072-73.

⁴. Ebû Meryem,Mecdi b.Fethi es-Seyyid, *et-Tövbetü’n-Nasûh*,Tanta,1406,s.19 vd.; Karaçam, s. 42.

Said b. Cübeyr hazretleri(95/713), Şu üç şarta haiz tövbenin makbul olacağını söylemiştir: “1- Kabul olmayacağına dair daimi bir korku duymak, 2- Kabul olacağına dair bir umut taşımak, 3- İbadetlere düşkün hâle gelmek.”

Hasenü'l-Basrî hazretleri (110/828), “Sevdiğin günahahtan tiksinden ve onu hatırladığında da istiğfar etmen” şeklinde tarif etmiştir.

Said b. Müseyyeb hazretleri (94/712) de “Kendinize nasihat ettiğiniz tövbedir.”⁵ demiştir.

Âyeti kerimede geçen “tevbeten nasûhan” ifadesiyle ilgili olarak Hamdi Yazır şu yorumu yapmaktadır: “Burada tövbenin sıfatı olan ‘nasûh’, ‘gafûr’ vezninde mübâlağa sigası olup, “nush”, nasihat ve nasihat maddesindedir. Bu madde, esasen iki anlama gelir. Birisi, halislik ve saflık manasınadır. Nitekim mumu alınmış halis bala ‘aselün nâsihun’ denir. Bu manada nasûh ‘çok halis ve temiz’ demektir. Diğeri de söküğü dikmek ve onarmak anlamındadır. Bu manaya göre nasûh, ‘çok ıslah edici, hiçbir gedik bırakmayacak şekilde eksiklikleri düzeltip iyi onarıcı’ demektir. Her iki mana da dikkate alındığında nush, iyi niyet ve temiz kalp ile herkesin iyiliğini isteyerek eksiklikleri düzeltip ıslah etmek, öğüt vermek, vaaz ve nasihat etmek manasına gelir ki nasihat, o verilen öğüdün ismidir. Bu anlamda nasûh, çok iyi nasihat edici demektir. Önceki iki anlamda nasûh, tövbenin doğrudan doğruya sıfatı olarak halis, ciddi, temiz bir tövbe veya insanın dinini ahlakını çok iyi ıslah edecek etkili bir tövbe anlamındadır. Üçüncü manada ise nasûh, hakikatte tövbe eden kimsenin vasfı olup tövbeye akli mecaz suretiyle isnat edilmiş olur. Yani bir tövbe ki, onunla tövbe eden kimse önce kendi nefsine, sonra da diğerlerine çok iyi nasihat edip düzelmesine sebep olan o tövbesine, isim tamlaması olarak ‘çok iyi nasihatçının tövbesi’ anlamında ‘nasûh tövbesi’ demek doğru olur. Bununla beraber sıfat tamlaması olarak ‘çok iyi nasihat edici tövbe’ manasına ‘nasûh tövbe’ demek daha doğrudur.”

b- Nasûh Tövbenin Şartları: Âlimler, bu hususta bir birinden farklı ve ihtilafli pek çok şart ileri sürmüş olsalar da herkes tarafından ittifakla kabul edilen sahih bir tövbenin şartları üç tanedir ve diğerlerine dair ihtilaf söz konusudur.

1. İman: Tövbenin başlıca şartlarından ilkinin iman şartı oluşturmaktadır. Çünkü imanın olmadığı yerde bütün yapıların hükümsüz olacağına ve yapılan hiçbir şeyin değerlendirilmeyeceğine dair Cenabıhak Kur’ân-ı Kerim’de “İşte o yol Allah’ın hidayet yoludur ki o, bunu kullarından dilediğine nasip eder. Eğer

⁵. Ebû Meryem,s. 20.

bunlar ortak koşmuş olsalardı bütün çalışmaları boşa gitmiş olurdu.” buyurmuştur. Başka âyeti kerimelerde de aynı hususla ilgili olarak “Kendilerine apaçık belgeler gelmiş ve o peygamberin şüphesiz bir hak olduğuna şehâdet getirmişlerken, imanlarının arkasından nankörlük edip küfre sapmış olan kavmi Allah, nasıl muvaffak eder ve hidayete erdirir?⁶ Halbukî Allah, zâlimler topluluğunu asla hidayete erdirmez.” Aynı surenin üç âyet aşağısında devamla “Elbette imanlarının arkasından inkâr etmiş, sonra da küfürde ileri gitmiş kimselerin tövbelerinin kabul olunma ihtimali yoktur. Bunlar, hep dalâlet içinde kalmış sapıklardır.” Bir sonraki âyette de “İnkâr etmiş ve kâfir oldukları halde ölüp gitmiş kimseler, herhalde bunların her biri, kendini kurtarmak için dünya dolusu altın verecek de olsa, hiç birinden kabul edilme ihtimali yoktur.” buyrulmaktadır. Buna göre tövbenin temel unsurunu iman oluşturmaktadır.

Geçmişte işlediği günahlardan pişmanlık duymaktır. Çünkü pişmanlık duymadan tövbe meydana gelmez. Yapılan kötü bir amelden dolayı hicap ve nedamet duymamak, o fiile rıza göstermek ve ona devam etmek manasına gelir. Pişmanlık duymanın önemine binaen Hz. Peygamber (s.a.v.) “Pişmanlık tövbedir.” buyurmuştur. Günah işlemeyi terk etmeme durumunda bazılarında göre tövbe gerçekleşmez. Çünkü günahı işlemeye devam etmekle tövbenin bir araya gelmesi imkansızdır.⁷ Mutezileye göre, iki farklı günahı birbirine karıştırmamak gerekir. Yani, zina işlediğinde tövbe edenin içki içmeye devam etmesi bu tövbeyle engel değildir. Aksi halde kişi herhangi bir günahı işlemeye devam ederken aynı zamanda İslâmı inkârından dolayı tövbe etmesi caiz olmaz. Bu görüşün aksini düşünmek Müslümanların icmâna terstir.⁸

2. Tövbe esnasında günahları terk etmek. Hakkında tövbe edilecek günahlara tövbeden önce kişi, bünyesini yapmağa alışa geldiği bu günahlardan uzak tutmalı, kötülükler bırakılmalıdır. Aksi halde içki içen kişinin hem içki içip diğer yandan da Allah’a tövbe ve istiğfar ederim demesi, tövbe sayılmaz.

3. Günahları bir daha işlememeye karar vermektir. Çünkü maddi ve manevi imkânlarla sahip olduğu halde günahları terk etmeye karar vermek, pişmanlığı tamamlayan unsurdur.⁹

Günah kul hakkı ile ilgiliyse; bu hakları aşağıdaki gibi tasnif etmek müm-

⁶. Âl-i İmrân 3/86.

⁷. İbn Kayyim, Ebû Abdillâh Şemseddin Muhammed, *Medâricü's-Salikin*, Terc. Kurul, İst. 1994, I, 147.

⁸. Âmidî III, 412.

⁹. Âmidî, III, 411; İcî, III, 513.

kündür.

a) Malî haklar: Kişi ancak sahibine ödeyerek veya malını iade ederek, helâllik isteyerek bu yükten kurtulabilir.

b) Had ve benzeri haklar: Ya karşı tarafa bu cezayı infaz edebilmeleri için imkan sağlar ya da karşı tarafla helâlleşir.

c) Gıybet: Karşı tarafla helâlleşmeyi gerektirir.¹⁰

Zikredilen Diğer Şartlar:

Yukarıda sıralanan şartlara ek olarak bazı âlimler aşağıdaki hususları da zikretmişlerdir.

5. Tövbenin ruh teslim edilmeden önce yapılması. Çünkü gargara hâlindeki bir kişinin tövbesi makbul değildir. Buna göre, riddet ve fık durumundaki kişinin ruhun boğaza geldiği andaki kişinin tövbesi makbul değildir. Kur’ân-ı Kerim’de Cenabıhak şöyle buyurmaktadır: “Yoksa yapıp yapıp da her birine ölüm gelince, ‘işte ben şimdi tövbe ettim’ diyen kimselere tövbe yok. Kafir oldukları halde ölenlere de yok.” Ayrıca bu hususta Hz. Peygamber (s.a.v.) de bir hadisi şeriflerinde “Allah kulunun ruh teslim etme haline gelmeden önce yaptığı tövbesini kabul eder.” buyurmaktadır.

6. Tövbenin sıhhat açısından, güneş batıdan doğmadan (Kıyamet kopmadan) önce yapılması gerekir. Hz. Peygamber (s.a.v.) “Kim güneş batıdan doğmadan önce tövbe ederse Allah onun tövbesini kabul eder.” buyurmuştur.

Mutezililere Göre Tövbenin Şartları:

1-Başkasına karşı olan yükümlülüklerinden ve üzerindeki haklardan, helâllik alarak veya bizzat ödeyerek kendisini arındırmak.¹¹ Çünkü Hz.Peygamber (s.a.v.) bir hadisi şeriflerinde şöyle buyurmuştur: “Paranın ve pulun kabul edilmediği günden önce kimin diğerine borcu varsa, onunla helâlleşsin”¹² Hakkında tövbe ettiği günahı bir daha işlememesi.¹³

2-Tövbe ettiği günahla veya günahlarla ilgili sürekli olarak pişmanlık duyması.¹⁴

¹⁰. Nevevî, Tövbe, 18.

¹¹. Âmidî, III, 412; İcî, III, 513.

¹². Buhârî, Mezâlim, 10; İbn Hanbel, II, 506

¹³. İcî, III, 513.

¹⁴. Âmidî. III. 412;İcî , III, 514.

C- Tövbenin Önemi Ve Vakti:

Tövbenin Önemi:Tövbe etmenin gerekliliği âyet ve hadislerle sabit olduğundan, tövbe etmek herkesin boynunun borcudur. Zira tövbe etmenin bir taat oluşundan dolayı kişiye sevap kazandıracığı şüphesizdir.¹⁵ Yaradılış itibariyle günah işlemeye müsait olarak yaratılan insanın, her ne kadar dikkat ederse etsin bütün buyrukları kusursuz yerine getirmesi imkan dahilinde değildir. Kulun emrolunan yükümlülükleri yerine getirirken kendisinden kusur ve hatalar sadır olacağını bilen Cenabıhak, suçlu, suçsuz, zâlim, fasık ve salih ayrımı yapmaksızın bütün inananlara âyeti kerimede “Ey müminler hepiniz Allah’a tövbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz.”, diyerek tövbe etmelerini emretmiştir.¹⁶ Diğer bir âyeti kerimede de “Ey iman edenler! Samimiyetle yapılan bir tövbe (tövbe-i nasûh) ile Allah’a dönün.” diyerek sadece tövbe sayesinde kurtuluşa erebileceklerini bildirmiştir. Bir başka âyeti kerimede ise “Allah’a istiğfar ediniz muhakak ki Allah bağışlayıcıdır.” buyrulmaktadır. Tövbe ve istiğfarla ilgili âyeti kerimler Kur’ân-ı Kerim’de pek çoktur. Konuyla ilgili hadisi şeriflerden birkaç örnek vermek gerekirse önce şu hadisi kutsi’yi verebiliriz. Hadisi kutsi’de Cenabıhak şöyle buyurmaktadır: “Ey kullarım! Siz gündüzleri ve geceleri günah işliyorsunuz, bana tövbe ediniz ki bütün günahlarınızı bağışlayayım.”¹⁷ Hz. Peygamber (s.a.v.) bir hadisi şeriflerinde de Cenabıhakk’ın kulun tövbesinden mutlu olduğuna dair örnekleme yaparak şöyle buyurmaktadır: “Yolculuğa çıkan bir kişi, ıssız bir çölde dinlenmek için mola verip biraz uyuduktan sonra kalktığına bir de görse ki yiyeceğini ve içeceğini taşıyan bineği kaçmıştır. Bir müddet arayıp, bulacağına dair umudunu yitirir yorgun ve susamış vaziyette eski yerine dönmeye karar verir. Umutsuz bu kişi, bari burada yatayım da öleyim der ve uyur. Uyandığında bineğini yanında bulur. İşte bu durumdaki kişi ne kadar mutlu olursa, kulun tövbesiyle Allah da ondan daha fazla mutlu olur.” buyurmaktadır. Aynı hadisi şerifin başka bir rivayetinde “Bineğini yitiren bu kişi uyandığında bineğini yanında bulur ve bineğinin yularını alır ve sevincinden şaşırarak hata ile Allah’a şöyle hamd eder “Allahım sen benim kulumsun ben de senin Rabb’inim.” Cenabıhak onun bu hatasını affeder.¹⁸ Yine Hz.Peygamber (s.a.v.) başka bir hadisi şeriflerinde “Günahlardan tövbe eden hiç günahsız gibidir.” buyurmuştur.

Tövbenin Vakti: Tövbe etmek için bir vaktin tahsis edilmesi veya şu vakitte

¹⁵. Âmidî, III, 413; İcî, III, 516.

¹⁶. İbn Kesîr, İmâduddîn Ebi'l-Fidâ İsmail, *Tefsîru'l-Kur'ânu'l-Azîm*, Mısır,ts. III, 283.

¹⁷. Müslim, Tövbe, 76.

¹⁸. Nevevî, Tövbe, 19.

tövbe edersen kabul olur, bu vakitte tövbe edersen kabul olmaz gibi bir kaniya varmak çok da isabetli değildir; ancak bazı nasslar bize tövbenin vaktiyle ilgili ipuçları vermektedir. Cenabıhak bir âyeti kerimede şöyle buyurmaktadır: “Onlar ancak şunu gözlüyorlar ki, kendilerine melekler geliversin veya Rabb’in geliversin veya Rabb’inin bazı alametleri geliversin. Ancak Rabb’inin bazı alametlerinin geldiği gün, önceden iman etmemiş veya imanında bir hayır kazanmamış bir kimseye o günkü imanı hiçbir fayda vermez. De ki: ‘Gözleyin, çünkü biz de muhakak gözlemekteyiz.’ Şu halde imanlarından kesin olarak faydalanabilecek olanlar ölümden önce iman etmiş ve o imanla hayırlar yapmış olan, yani iman ile salih ameli kendisinde birleştirmiş bulunanlardır.¹⁹ Tövbe de salih amelin bir türüdür; çünkü Allahın emridir. Başka bir âyeti kerimede de “Sabredenler, imanlarında samimi olanlar, (Allah’a) itâatta boyun eğenler, meşru yonde mallarını harcayanlar, seherlerde Allah’tan mağfiret dileyenlerdir.”

Bu âyeti kerimede geçen “seherlerde Allah’tan mağfiret dileyenler” ifadesi, seher vaktindeki tövbenin önemine işaret etmektedir.

Hız. Peygamber (s.a.v.) bir hadisi şeriflerinde tövbenin vaktiyle ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: “Şüphesiz Allahu Teâlâ gündüz günah işleyene tövbe etmesi için gece elini uzatır, geceleyin günah işleyene de güneş batıdan doğuncaya kadar tövbe etmesi için elini uzatır.”

Bu hadisi şeriften de anlaşıldığına göre, Kıyametin büyük alametlerinden olan güneşin batıdan doğmasına kadar Cenabıhak tövbeleri her zaman -dilerse- kabul buyurur.²⁰ Gazâlî tövbenin derhal hiç vakit kaybetmeden yapılmasının önemini vurgularken şöyle demektedir: “Günahların helak edici olduklarını bilmek imandandır. Madem ki iman hemen inanmayı gerektirir tövbenin de hemen işlenen günahın akabinde yapılması lazımdır. Çünkü günahların zararını bilmek onlardan kurtulmaya çalışmayı icap ettirir. Eğer kişi günahları terk etmiyorsa, yetmiş iki şubeden ibaret olan imanının günahlarına tekabül eden cüz’ünü kaybetmiş olur.” (Gazâlî’ye göre, Hız. Peygamber (s.a.v.)’in “Zina eden zina ederken mümin değildir.” hadisi şerifini Allah’ın birliğini, sıfatlarını, peygamberlerini ve kitaplarını inkâr etme anlamında değil de, kişiyi Allah’tan uzaklaştıran ve cezayı gerektiren bir suç olarak anlamak gerekir.) Zira bu tür suçlar Allah’ın birliğine ve diğer sıfatlarına inanmaya engel teşkil etmezler.²¹ Bu saydıklarımızın dışında, geceleyin kalkıp istiğfar etmenin, ezan ve kamet arasında, cuma gününe has

¹⁹. Yazır, III, 490-91.

²⁰. Karaçam, İsmail, *İslamda Tövbe*, İst. 1973, 51-52.

²¹. Gazâlî, XI, 2079.

duanın icabet saatinde yapılacak tövbe ve istiğfarların, diğer mübarek günlerde ve gecelerde özellikle de Kadir Gecesinde yapılan tövbe, istiğfarların önemine dair pek çok teşvik edici mahiyette nass vardır. Bununla birlikte sözü geçen zamanların dışında da tövbe kabul edilmez diye bir şey yoktur.

D- Tövbenin Kabulüyle İlgili Kelâmî Tartışmalar:

Tövbenin kabulüyle ilgili olarak mezhepler çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunları başlıca iki başlık adı altında ele almak mümkündür. Birinci gurubu Eş'arî ve Mâtürîdî'lerin meydana getirdikleri Ehl-i Sünnete göre, tövbenin kabulü Cenabıhakkın dilemesiyle alâkalı husustur; O dilerse kabul eder, dilerse etmez. İkinci grubu ise Mu'tezilîler oluşturmaktadırlar. Onlar göre tövbeyi kabul etmek aklen Allah'a vaciptir. Çünkü Cenabıhak Kur'an-ı Kerim'de "Allah kötülüğü bilmeyerek yapıp da hemen tövbe edenlerin tövbelerini kabul etmeyi üzerine almıştır. Allah işte onların tövbelerini kabul eder. Allah bilendir, hakimdir." ve diğer âyette de "Kullarının tövbelerini kabul eden, kötülükleri affeder, yaptıklarınızı bilen O'dur." buyurmaktadır. Fahreddin er-Râzî (606/1209), Mu'tezilî âlimlerinden Kadı Abdü'l-Cebbar'ın (415/1024) bu konudaki görüşlerini şöyle nakletmektedir: "O'na göre bu âyet, tövbeyi kabul etmenin Yüce Allah'a aklen vâcip olduğuna iki sebepten dolayı delil getirilir. Birincisi: Allah tövbeyi kabul etmeyi üzerine almıştır; çünkü *إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ* ibaresindeki *على* kelimesi vucup içindir ve bu da tövbeyi kabul etmenin Allah'a aklen vacip olduğunu gösterir. İkincisi: Eğer biz Yüce Allah'ın *إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ* şeklindeki sözlerini mücerret bir kabule hamlederek yorumlarsak, âyetin bu kısmıyla "İşte onlar Allah'ın tövbelerini kabul ettiği kimselerdir." *فَأُولَئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ* şeklindeki ikinci kısmı arasında bir fark kalmaz. Çünkü bu ikinci kısım, tövbenin vuku bulduğunu ve kabul olduğunu haber vermektedir. Birinci kısım ise, tövbenin kabulünün Allah için vacip olduğunu bildirmektedir. İkinci kısım da bu şekilde yorumladığımız zaman, âyetin bu iki kısmı arasındaki fark açıkça ortaya çıkar demiştir." Râzî, Kadı Abdü'l-Cebbar'ın bu görüşlerine şöyle cevap vermektedir: "Bize göre bu âyette tekrar yoktur, çünkü Yüce Allah âyetin birinci kısmında tövbenin kabulünün O'na ait olduğunu, bilmeyerek günah işleyenlerin hemen tövbe etmeleri hâlinde tövbelerini kabul edeceğini bildirerek işlenen günahların ardından tövbe etmenin ehemmiyetine işaret etmektedir. Âyetin devamında da; 'işte böyle tövbe eden kimselerin tövbelerini kabul eder', demekle bu şekilde yapılan tövbeyi kabul edeceğini haber vermektedir. Bu durumda iki söz arasında fark yine açık olarak ortadadır. Çünkü birincide tövbenin kabulünün kendisine ait

olduğu açıklanıyor, ikinci kısımda da şartlarına haiz bir tövbe yapılırsa, onu kabul edeceği bildiriliyor. Âyeti bu şekilde anlamak gerekir.”²² demiştir.

E- Tövbenin Kabul Edildiğinin Belirtileri:

Yukarıda bahsedilen şartlar uyarınca yapılacak tövbenin kabul edileceğinde şek ve şüpheye mahal yoktur. Çünkü Cenabıhak şöyle buyurmaktadır “Hem O, kullarından tövbeyi kabul eder. Ve kabahatleri affeder ve her ne yaparsanız bilir.” Yine bu meyanda başka bir âyeti kerimede “O, günah bağışlayıcı, tövbe kabul edici, azabı şiddetli, ikram ve lütuf sahibi olan Allah’tır ki O’ndan başka tapılacak yoktur. Hem dönüş O’nadır.” Gazâlî, “böyle bir tövbenin kabulünde şek ve şüphe etmenin güneşin doğup da karanlığı aydınlatmayacağı vehmine veya su ve sabunla yıkanan elbisenin temizlenmeyeceğine inanmakla eşdeğer olduğunu, belirtmiştir. Gazâlî devamla bu hususla ilgili olarak, insanoğlunun günah işlemesini temiz bir elbisenin kirli işlerde kullanılarak kirletilmesine benzetmektedir ve böylesine kirletilmiş bir elbisenin temizliğinin ancak sıcak ve sabunlu suyla yıkanılmasıyla mümkün olabileceğini belirterek günahlarla kirlenmiş kalplerin temizliğinin de sadece pişmanlık ateşi ve göz yaşıyla mümkün olabileceğini; çünkü bu kabil tövbe veya tövbelerin günahları yok etmede su ve sabun gibi olduğunu” , ifade etmiştir.²³

II- Günah Ve Tanımı:

Dini metinlerde “günah” , kavramını ifade eden pek çok kelime vardır. İsm, zenb, vizr ve hûb bu kavramı ifade eden kelimeler arasında yer alır.

İsm; günah manasında olup kişinin yapılması helâl olmayan fiileri işlemesi, anlamındadır. Kur’ân-ı Kerim’de de bu anlamda örneğin; “Eğer bunların bir günah ‘ism’ işledikleri ortaya çıkarsa...” kullanılmıştır. Ebü’l-Bekâ (1094/1684) ism’i, tanımlarken “İster cezaya çarptırma maksadıyla veya günah kazanma amaçlı olsun ism’le ancak kötü işler yapmada sabıkası olan kişiler nitelendirilir.” demiştir. O’na göre “ism” ve “zenb” arasındaki fark; “zenb” kasıtlı veya kasıtsız yapılan mutlak bir günah iken, “ism” ise; işleyenin cezaya tabi tutulmasını gerektiren ve bilerek işlenmiş bir günahdır.²⁴

²² Daha geniş bilgi için bkz. Râzî, X, 2, vd. ; Cihat Tunç, Kelâm, E. Ü. Yayınları, Kayseri,1997, No: 65, II, Baskı, s.105, vd..

²³ Gazâlî, XI, 2088, vd.

²⁴ Ebü’l-Bekâ, s.22.

Zenb; günah, cürüm, masiyet manasındadır.²⁵ Kur'ân-ı Kerim'de de bu anlamda "Hem onlara karşı işlediğim günahım (zenb) var. Bu yüzden beni hemen öldürmelerinden korkarım." buyrulmaktadır. Zenb ve ma'siyet kelimelerinin her ikisi de kasıtlı işlenen haramlar manasında kullanılmıştır.²⁶

Vizr; ağır oluşundan dolayı günah manasındadır.²⁷ Kur'ân-ı Kerim'de de yine bu manada kullanılmıştır. "...Hiçbir günahkâr başkasının günahını çekmez." "İsm" ve "vizr" örfi anlamda aynı manada olsalar da kullanım açısından farklıdır; çünkü "vizr" güç ve kuvveti temsil eder ve genelde şerli ve insana keyif veren kötü işleri yapanlar için kullanılır.²⁸

İsyân ve masiyet itaatsizlik demektir.²⁹ İsyankâr, yaptığı davranışın karşılığında sevap beklemeyen kişiye denir.³⁰

Günahla ilgili olarak ayet ve hadislerde yer alan diğer kavramlar da şöyle gruplandırılabilir: 1. Hukuki suçu veya yanlış ve çirkin fiili anlatan terimler: Cürm, sü' (seyyie), bazı manalarıyla hata, (hatie), fuşş, hubs vb. 2. Haksızlık ve haddi aşma anlamında kullanılan terimler: Zulüm, israf, tuğyan, şatat vb. 3. Sonuç itibariyle günah olup sapma ve bozulmayı ifade eden terimler: Dalâlet, fesad, fisk fücûr, gayy, cenef, nekb vb.³¹

Günahların Çeşitleri:

Cumhura göre günah, niteliğine, tövbesiz affedilip edilmemesine ve hakkı çiğnemenin muhatabına göre gruplandırılır. Niteliği açısından günah, küçük "sağîre" ve büyük "kebîre" olmak üzere ikiye ayrılır.

1. Küçük Günahların (Sagîre)Tanımı ve Bağışlanması:

Tanımı: Sözlükte küçük günahlar için kullanılan sağîre kelimesi; kemiyet ve mertebe açısından küçük anlamına gelmektedir.³²

Terim Olarak Küçük Günahlar: Had cezası gerektirmeyen ve cehennem ateşi ile de tehdit edilmeyen yasaklanmış sözler ve davranışlardır.³³ Kur'ân-ı

²⁵ İbn Manzûr, "zenb" md.

²⁶ Ebü'l-Bekâ, s.22.

²⁷ İbn Manzûr, "vizr" md.

²⁸ Ebü'l-Bekâ,s. 22.

²⁹ İbn Manzûr, "asa" md.

³⁰ Ebü'l-Bekâ,s. 23.

³¹ Bebek , XIV, 283.

³² Er-Ragib el-İsfahânî, *el-Müfredat* Thk.S. A. Davûdi, "sgr" md., Beyrut, 1992.

³³ İbn Neccâr,Muhammed b.Ahmet b. Abdülaziz, *Şerhu Kevkebi'l-Münîr*, thk.M.Zühaylî ve

Kerim'de küçük günahlar "lemem" ve "seyyie" adı altında zikredilmiştir.³⁴ Bazılarına göre büyük, küçük günah ayrımının doğru olmadığı aslında Allah'a karşı yapılan davranışların hepsinin büyük günah kabilinden sayılmasının gerektiği belirtilmiştir.³⁵ Bu görüş bizce tutarlı gözükmemektedir; çünkü Cenabıhak Kur'an-ı kerim'de büyük küçük günah tasnifini yapmakta ve aşağıdaki âyeti kerimelerde bu tasnifle ilgili şöyle buyurmaktadır: "Eğer siz yasaklandığınız günahların büyüklerinden kaçınırsanız, (diğer) kabahatlerinizi bağışlarız ve sizi hoş bir mesleke (onurlu, üstün bir makam) koyarız." Yine bu meyanda başka bir âyeti kerimede de "Büyük günahlardan vebal ve fuhşiyattan kaçınıp, ufak tefek kusur işleyenler! Şüphesiz ki Rabbiniz geniş mağfiretlidir..." buyrulmaktadır. Bir başka âyette de "...Allah size imanı sevdirdi ve onu kalbinizde süsledi. Küfrü, fıskı ve isyanı çirkin gösterdi." buyrulur. Buna göre âyetler, küfrün kendine has birinci derecede bir mertebesi olduğunu, fusukun ikinci derece bir mertebesi olduğunu ve isyanın mertebesinin de fusuktan sonra geldiğini ifade etmiştir. Bu durumda isyan, küçük günahlar olarak algılanmalıdır. Hz. Peygamber (s.a.v.) de hadisi şeriflerinde şöyle buyurmaktadır: "Kişi büyük günahlardan sakınırsa, işlediği küçük günahları, kıldığı beş vakit namazlar ve haftadan haftaya kıldığı cuma namazı bağışlatır." Mâlikî bilgini Kârâfi (684/1285), büyük küçük ayrımını benimsemeyenlerin tutumunu değerlendirirken sanki Cenabıhakkın celâline ve azametine karşı yapılan kötü davranışların küçük günah diye nitelendirilmesinden duydukları rahatsızlıktan dolayı böyle bir tercihte bulunmuş olabilecekleri, yorumunda bulunmuştur.³⁶ Bazılarına göre de, küçük günahlar, bir yönüyle kebareye götüren veya bir cihetten kebareyi icap ettiren, bir cihetten de icap ettirmeyen günah olarak tarif edilir.³⁷ Meselâ, çoluk – çocuğu aç iken Allah yolunda infakta bulunmak gibi fiiller bunlardandır.³⁸ Bir lokma yemek çalmak veya bir şeyi tartarken bir gram miktarında eksik tartmak, şahsiyeti küçültücü davranışlarda bulunmak, yolda yürürken yemek yemek, yol kenarlarına bevletmek, kötü karakterli kişilerle beraber oturup kalkmak, aşırı şakalarda bulunmak gibi davranışlarda bu kabildendir.³⁹ Ayrıca ısrarla işlenen küçük günahların da

N.Hammad,Riyad,1993, II. 388.

³⁴ Kılıç, Sadık,*Kur'an'da Günah Kavramı*,Konya,1984,s. 329-330.

³⁵ Gazâlî, XI, 2095 vd.; İbn Neccâr,II, 388.

³⁶ Kârâfi,Ebü'l-Abbas Ahmet b. İdris, *el-Furûk*, Beyrut, ts, I, 121.

³⁷ Dihlevî, Şah Velîyullah,b.İbrahim, *Huccetullahi'l-Bâliğa*, thk.S.Sabık,Kahire,ts.,I, 165.

³⁸ Kılıç,s. 330.

³⁹ Buhârî, Abdüazîz b. Ahmed, *Keşfü'l-Esrâr*, Dâr Saadet,1308, II, 399; Nizamüddin, Abdül'Ali, *Fevatihurrahâmât bişerhi Müselelmü's-Sübût*, Bulak,1322, II, 143; Şevkânî, Muhammed b. Ali, *İrşâdu'l-Fuhûl*, thk.M.S.el-Bedri, Beyrut,1992,s. 69.

büyük günaha dönüşeceği telakkisi genelde kabul görmüştür.⁴⁰ Gazâlî'ye göre, büyük ve küçük günah ayrımı izafidir; çünkü her büyük günah kendisinden daha fazla etkiye haiz günaha göre küçük ve her küçük günaha kendisinden daha az etkiye sahip olan günaha göre büyüktür. Meselâ; nikahlısı olmayan kadınla cinsel ilişkiye girmeden bir yatakta yatmak veya onu öpmek, yabancı kadına bakma olayına göre büyük günahdır. Ancak yabancı kadınla ilişkiye girmeden yatma ve öpme ise, zinâ etmeye nazaran küçük günahdır. Bir Müslümanın elini kesmek, dövme nazaran büyük günahdır. Ancak öldürmeyle kıyas edildiğinde, küçük günahdır.⁴¹ Gazâlî günahların her birini büyük, küçük adı altında tespit etmenin imkan dahilinde olmadığını; çünkü bunların sayısını tespit edebilecek makamın sadece peygamberlik makamı olduğunu, ancak Hz. Peygamber (s.a.v.)'in böyle bir sayıyı tahdit etmemesinin hikmeti ve sırrının, mümin kulların bu hususla ilgili çekingenliklerini, kaçınmalarını temin etmek için belirlenmemiş olabileceğini ifade etmiştir. Aynı şekilde insanlar onu arayıp bulmaya özen gösterecekleri diye Kadir gecesi gününün kesin olarak belirtilmemesinin sebebinin de bir hikmete bağlı olabileceğini belirtmiştir.⁴²

Bağışlanması: Cumhura göre; şirk hariç büyük günahların tövbe ile affedileceğine dair ittifak vardır.⁴³ Küçük günahların ise tövbeye gerek duymadan işlenecek bazı davranışlar sayesinde affedileceğine dair de fikir birliği mevcuttur.

Bu davranışları konunun uzamaması için delilleriyle beraber maddeler hâlinde değil de sadece isim olarak şöyle sıralayabiliriz:

Küçük Günahların Bağışlanmasına Vesile Olan Davranışlar:

1. Abdest almak. 2. Namaz için camiye gitmek. 3. Namaz için camide beklemek. 4. Beş vakit namazı devamlı kılmak. 5. Cuma namazını kılmak. 6. Ramazanda oruç tutmak ve diğer ibadetlerde bulunmak. 7. Arefe ve Aşure günü oruç tutmak. 8. Hac ve Umre yapmak. 9. Sadaka vermek. 10. Yemekten ve giyinmekten sonra hamdetmek. 11. Ayrıca insanın maruz kaldığı, sevmediği, hastalık, yorgunluk, tasa ve kedere sabretmesinin de küçük günahların bağışlanmasında etkisi vardır.

⁴⁰. Adil Bebek, "kebire", DİA, XIV, 163-164.

⁴¹. Gazâlî, XI, 2098 vd.

⁴². Gazâlî, XI, 2099.

⁴³. İbn Teymiye, Ahmed b.Abdulhâlim el-Harrânî, *Fetâvâ*, Mekke, 1424, VII, 487 vd.

Büyük Günahlar Ve Tanımı:

Tanımı: Dilde büyük günah; öldürme ve zina etme gibi son derece önemli olan ve şer'an yapılması yasak davranışlar olarak tarif edilmiştir.⁴⁴ Bazıları kebi-reyi, şirk olarak da tarif etmişlerdir.⁴⁵

Büyük günahların tanımlanmasında ve sayı ile belirlenebileceğinde dair ihtilaf edilmiştir.

Cumhur, büyük günahların tespitinin ancak tanım vasıtasıyla yapılabileceğini ifade etmiştir.⁴⁶ Buna göre, büyük günahların tanımı aşağıdaki gibidir:

Terim olarak büyük günahlar; Kitap ve Sünnette hakkında şiddetli tehdit bulunanlardır.⁴⁷

Başka bir gruba göre ise, hakkında had cezası bulunan günahlar kebi-re, bulunmayanlar ise sağıredir.⁴⁸

Bir başka tanımlamaya göre büyük günah; insan öldürmek gibi had gerektiren suçlar, farzların terki, yalan yere şahitlik ve yalan yere yemin etmektir.⁴⁹ Cüveynî'ye (478/1085) göre, işlenen suç kişinin dinle ilişkisini zayıflatıyor ve dine karşı duyarsızlığı ziyadeleştiriyorsa bu kabilden her suç büyük günahtır. Bunun tersi küçük günahtır.⁵⁰

Bazı âlimler, günahları büyük ve küçük adı altında tasnif ederken büyük günah olarak üçüncü çeşit bir günahın "Fahişe" adı altında var olduğunu iddia etmişlerdir. Bu türe örnek olarak da; kişinin haksız yere çok yakın akrabasını öldürmesini göstermişlerdir.⁵¹

Sayısı: Bazı İslâm bilginleri, büyük günahlar ancak sayı ile tespit edilebilir demişlerdir. Ancak bunlar da kendi aralarında büyük günahların sayılarının sınırının belli olup olmadığı konusunda ihtilafa düşmüşlerdir.⁵² Büyük günahların sayılarını verirken sadece günahların adlarını sıralamakla yetinmek istiyoruz. Zira her bir büyük ve delillerini yazdığımız takdirde konu uzayacaktır.

⁴⁴ İbn Manzûr, "kbr" md.

⁴⁵ el-İsfehâni, "kbr" md.

⁴⁶ Şevkânî, s. 99.

⁴⁷ Karâfi, I, 122; İbn Neccâr, II, 400; Şevkânî, s. 99.

⁴⁸ İbn Neccâr, II, 400.

⁴⁹ İbn Neccâr, II, 400.

⁵⁰ İbn Neccâr, II, 401; Şevkânî, s. 99.

⁵¹ Şevkânî, s. 99.

⁵² Şevkânî, s. 99.

Büyük günahlar sırasıyla şöyledir: 1.Kasıtlı veya kasıtsız insan öldürme, 2. Zina, 3.Livata, 4.Şarap içme veya diğer alkollü maddeleri içerek sarhoş olma, 5.Çalma ve gasp etme, 6. Masum kişileri zina ile suçlama, 7.Koğuculuk, 8. Yalan yere şahitlik yapma, 8.Başkasının malını elde etmek için yalan yere yemin etme, 9. Sıla-i rahmi kesme, 10. Anne ve babaya acı ve eziyet verme, 11. Savaştan kaçma, 12. Yetim malı yeme, 13. Ölçü ve tartıda usûlsüzlük yapma, 14. Özürsüz yere iki namazı cem etme. 15.Hz. Peygamber (s.a.v.)'le ilgili yalan söyleme. 16. Müslümanı dövme, 16. Sahabei kirama sövme, 17. Şahitlikten kaçınmak, 18. Rüşvet vermek ve almak, 19. Pezevenklik. 20. Kadının kocasını sihir gibi şeylerle kendisine bağlaması, 21.Başkasının maddi olarak eziyet ve cefasına sebep olma, 22. Zekât vermekten imtina etmek, 23. Allah'ın rahmetinden umut kesmek, 24. Allah'ın rahmetine güvenerek günahlara dalmak, 25. Zihâr etmek (karısının bir organını boşanma amacıyla annesininkine benzetmek), 26. Domuz veya ölü hayvan eti yemek, 26. Özürsüz olarak Ramazan'da oruç tutmamak, 27. Ganimet mallarından zimmetine mal geçirmek, 28. Korkutmak veya hırsızlık amacıyla yol kesmek (hirâbe), 29. Sihirbazlık yapmak, 30. Her türlü küçük günahı işlemede ısrar etmek.⁵³ Bazı müellifler bu sayıyı otuz altıya, diğerleri yetmiş yine kimileri de yedi yüze kadar çıkarmaktadırlar.

İkinci Bölüm: İslâm Hukuku Bağlamında Cezaların Düşmesinde Tövbenin Etkisi

Ceza, suç üzerine bina edildiğinden dolayı, İslâm hukukçularının suçu hak ettiği cezanın büyüklüğüne, katılığına ve şiddetine göre taksimata tabi tuttuklarını görmekteyiz. En çok kabul gören taksim ise Had suçları, Kısas ve Diyet suçları ve Tazir suçları şeklinde yapılanıdır.

A) Had Suçları Ve Cezaları:

Had suçlarının tanımı, sayıları ve bağışlanmaları:

a) Tanımı: Sözlükte had; iki şeyin karışmaması için birbirinden ayırmak veya birinin diğerine galebe çalmaması için onların ayrılması anlamındadır. Veyahut bir şeyin başkaları tarafından tekrar yapılmasına dair engel oluşturan bir tür cezadır ve çoğulu “hudûd” gelir.⁵⁴

^{53.} Şevkânî son madde ile ilgili olarak şöyle bir açıklamada bulunmaktadır: “Küçük günahta ısrar etmenin büyük günah olduğuna dair bir hadis yoktur. Bu sözü bazı sufiler kendileri uydurmuşlardır. Buna göre, küçük günahı sürekli işlemek onu küçük günah olmaktan çıkarmaz. Büyük günah da aynen yine böyledir” demiştir. Daha geniş bilgi için bkz. Şevkânî,s. 99.

^{54.} İbn Manzûr, “hdd” , md.

Terim olarak had; Hanefî ekolüne göre; ceza sınırının belli oluşundan dolayı had cezası; zararı toplumu ilgilendiren, belli suçları işleyenlerin cezaya çarptırılmalarından da ilk başta toplumun yarar gördüğü ve kamuyu kötü-lüklerden arındırmak, toplumda esenliği sağlamak için bu cezaları işleyenlere Allah adına devlet tarafından uygulanan cezalardır.⁵⁵ Ancak, zina ve içki içme suçu sadece toplumun hakkı olmayıp aynı zamanda Allah'ın da hakkıdır. Kazf (iffetli kadınlara zina suçunda bulunmak) suçu ise, bir yönüyle Allah'ın öbür yönüyle de kulun hakkıdır.⁵⁶ Buna göre, tazir cezası bu tanımın dışında kalır; çünkü sınırı belli değildir. (Kısas cezaları ise, had ismiyle adlandırılmalarına ve belirlenmiş olmalarına rağmen,) hem Allah hakkını ve hem de kul hakkını ilgilendirdiği için yukarıda yapılan tanıma dahil değildirler.⁵⁷

Cumhura göre had; ister toplumu ve isterse fertleri ilgilendirsin ceza limiti belli olan her ceza had kavramı altına girer ki ; bunlar yedi kısımdan oluşur.⁵⁸ Bu sayı, bazı mezhep âlimlerince daha da yukarılara doğru çekilmektedir.⁵⁹

b) Sayısı: Hanefî mezhebinin dışındaki ekollere göre, had suçları yedi tane olup bunlar sınırlı ve belirli suçlardır: 1.Zina, 2.Kazf, 3.İçki içmek, 4.Hırsızlık, 5.Yol kesmek, 6.İrtidat (dinden dönme), 7.Bağy (devlete isyan suçu).

Hanefî ekolüne göre, yukarıda bahsedilen hadlerin sayısı sadece beş tanedir.⁶⁰ Çünkü onlar yol kesme suçunu hırsızlık suçuna dahil etmişlerdir. Ayrıca, Ebû Hanife (150/767) ve Ebû Yûsuf da (182/798) içki içme cezasında içilen maddenin ham maddesine göre ayırma gitmişlerdir. Bu iki imam, “Hz. Peygamberin (s.a.v.) bir hadisi şeriflerinde, “Şarabın iki ağaçtan (üzüm ve hurmadan) yapıldığını” belirtmiş olmasından dolayı sarhoş edici maddenin ham maddesi üzüm ve hurma ise, içen sarhoş dahi olmasa had gerektirir.” demişlerdir.⁶¹ İçeceğin ham maddesi arpa, mısır ve bal gibi şeylerden oluşursa, bunlarda tam manada mayalanma oluşmadığı için, bunlardan yapılan içeceklerden sarhoş etmeyecek kadar içmek, caizdir” görüşünü ileri sürmüşlerdir. Çünkü bunların içilen az miktarı daha çok içmeye insanı sevketmemektedir. Fakat, hamrın başlıca özelliklerinden biri de az miktarda kullanılması insanı daha çok içmeğe

⁵⁵. Üdeh, Abdülkadir, *et-Teşriu'l-Cinâi el-İslâmî*, Beyrut, ts. I, 79.

⁵⁶. Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühü*, Dimeşk,1989, VI, 12.

⁵⁷. Zuhaylî, VI, 12.

⁵⁸. Zühaylî,VI,13 vd.

⁵⁹. Zühaylî,VI,13 vd

⁶⁰. Kâsânî, Ebu Bekr b.Mesud, *Bedâyi' es-Sanâi' fi Tertibiş-Şerâi'*, Beyrut,1986, VII, 33.

⁶¹. Debbûsi,Abdullah b. Ömer,*el-Esrâr fi'l-Usuli ve'l-Furû'*, thk.S.Özer,(basılmamış dok.tz.)Kayseri,1997, IV, 1259 vd

götürmektedir ve insan kendini bu içkiden adeta alamamaktadır. Diğer nebiz türü içecekler ise bu vasa sahip değildir.⁶² İmam Muhammed (189/805) ise, kendi mezhep imamlarının cevaz verdiği içecekler için haram demiştir. İmam Muhammed'in sahih kavline göre, bu tür içecekleri içene had cezası gerekir.⁶³ Hanefî mezhebinde fetva Muhammed'in kavline göredir.⁶⁴

1- Zina ve Cezası:

Sözlükte zina, şer'î akit olmaksızın yabancı kadınla cinsel ilişkide bulunmaktır.⁶⁵

Terim olarak zina, genel olarak sahih bir akit veya nikâh şüphesi veyahut ta mülk-i yemin olmadan yabancı bir kadınla yapılan cinsel ilişkidir.⁶⁶

Bu suça verilen ceza cezalar Kur'an ve hadislerde tayin edilmiştir. Kur'an'da "Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz sopa vurun; Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dininde (hükümleri uygularken) onlara acıyaçağınız tutmasın. Müminlerden bir grup da onlara uygulanan cezaya şahit olsun." âyetiyle muhsan olmayan kişilere verilecek cezanın yüz değnek vurma olduğunu belirtilmiştir. Hanefilere göre, yönetim zina edenlerin sürgün edilmesinde fayda mülhaza ederse, sürgün cezasını da verme yetkisi vardır.⁶⁷ Ayrıca, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in muhsan olan, zina yapmış kişilere recm cezası tatbik ettiği şüpheye mahal bırakmayacak şekilde sabittir. Mâiz ve Gâmidîyye adındaki kişilerin recm edilme olayları bu husustaki hadisi şeriflerin yanında örnek olarak gösterilebilir. Hadisi şeriflerde Hz. Peygamber (s.a.v) "Bir müslümanın kanı şu üç şey olamadıkça helâl değildir; Evli olan zinakâr, cana can ve İslâm toplumundan ayrılarak dinini terk eden kimse." buyurmuştur. Başka bir hadisi şerifte de "Yâ Enes, bu kişinin karınsa git zina işlediğini itiraf ederse, onu recmet" diyerek muhsan kişiler tarafından işlenen zina suçunun hükmünü belirtmiştir. Fıkıh ve hadis kitapların tamamında recm hadiselerine yer verilmiştir.⁶⁸

2- Kazf ve Cezası:

⁶² Kâsânî, VII, 39.

⁶³ Debbûsi, IV, 1263; Zühaylî, VI, 165-166.

⁶⁴ Meydânî, Abdülgani el-Guneymî, *el-Lübâb*, Mısır,1963,III, 215; Zühaylî, VI, 165-166.

⁶⁵ El-İsfihânî, er-Râgıp, *Müfredâtü Elfâzî'l-Kur'an*, Thk., S. A. Davûdî, Beyrut, 1992, "zny" md.

⁶⁶ İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetü'l-Müctehid* ve Nihâyetü'l-Muktasid, İst. 1985, II, 362.

⁶⁷ Meydânî, III, 187.

⁶⁸ es-Serahsi, Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl, *el-Mebcut*, Beyrut,ts.,IX, 37; eş-Şirbîni, Muhammed b. El-Hatîp, Muğni'l-Muhtâc, Beyrut, 1997, IV, 146.

Sözlükte kazf, uzaklara doğru atmaktır.⁶⁹ Terim olarak kazf, kişiyi zina ile suçlamaktır.⁷⁰ İnsanların namuslarına ve kişilik haklarına bir tür saldırı olan bu suçun cezası Kur'an-ı Kerim'de şöyle açıklanmıştır: "Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup, sonra (bunu ispat için) dört şahit getirmeyenlere seksener sopa vurun ve artık onların şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin. Onlar tamamen günahkârdırlar." Âyetin ilk bölümünde belirlenen seksen değnek cezası bedenî ceza olup suçlunun maddi olarak elem ve acı çekmesi neticesini doğurur. İkinci bölümdeki şahitliklerinin kabul edilmemesi ise, bir tür manevi ceza olarak kabul edilebilir.⁷¹

3- İçki İçme ve Cezası:

Cenabıhakkın insanlara en büyük nimetlerinden birisi olan aklın korunması, aksi takdirde ortaya çıkabilecek fenalık ve olumsuzlukların önlenmesi için konulan bu cezanın vacip olduğu ve bu cezanın cinsinin de celde cezası olduğu hususunda fukaha arasında görüş birliği olmasına rağmen, uygulanacak cezanın miktarında görüş ayrılığı vardır. İçki yasağının tedrîci olarak uygulandığı şu âyeti kerimelerden anlaşılmaktadır: "Hurma ve üzüm gibi meyvelerden hem içki hem de güzel gıdalar edinirsiniz. İşte bunlarda aklını kullanan kimseler için büyük bir ibret vardır.," "Sana şarap ve kumar hakkında soru sorarlar. De ki: her ikisinde de büyük günah ve insanlar için bir takım faydalar vardır. Ancak her ikisinin de günahı faydasından daha büyüktür.," "Ey iman edenler! Siz sarhoş iken – ne söylediğinizi bilinceye kadar- nazma yaklaşmayın." ve "Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir, bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan içki ve kumar yoluyla arınıza ancak düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?" İçki içene verilecek ceza miktarında fukaha arasında ihtilaf mevcuttur.

4- Hırsızlık ve Cezası:

Sözlükte hırsızlık: Başkasına ait hırs altındaki bir malı gizlice gelip almaya denir.⁷²

Terim olarak hırsızlık: Bulûğ çağına erişmiş akıllı, konuşma ve görme engeli bulunmayan kişinin, kendine ait olmayan ve kendisine ait olduğuna dair

⁶⁹. el-İsfehâni, "kzf" , md.

⁷⁰. Meydâni, III, 195.

⁷¹. , Ş, Selim Has, *Cezalarda Caydırıcılık İlkesi*, Kayseri, 2007, s. 45.

⁷². İbn Manzûr, "srk" md.

şüphede bulunmayan en az on dirhem değerindeki korunan bir malı gizlice almasıdır.⁷³ Hırsızlık suçunun teşekkül edebilmesi için çalınan malın, Şafiilere göre çeyrek dinar ve Malikîlere göre ise üç dirhem değerinde olması gerekir.⁷⁴ Bu suçun cezası Kitap, sünnet ve icmâ ile belirlenmiştir. Kitapta, “Hırsızlık yapan erkek ve kadının işlediklerine karşılık bir ceza ve Allah’tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin. Allah izzet ve hikmet sahibidir.” âyetiyle hırsızlık suçunun cezası belirlenmiştir. Sünnette ise, Hz. Peygamber (s.a.v.) “Kalkanın değerinden az miktardaki hırsızlıklarda el kesmek yoktur.” buyurmuştur. Hz. Ayşe’den rivayetle diğer bir hadisi şerifte “Resûlullah (s.a.v.) çeyrek dinar veya daha fazla (değerindeki bir şey) çalanın elini keserdi.” Cumhur bu hadisi şeriften hareketle hırsızlık nisabının çeyrek dinar olduğunu belirtmiştir.⁷⁵ Cumhura göre, hırsızlık haddi hususunda icmâ oluştuğu kaydedilir.⁷⁶

5- Yol Kesme ve Cezası:

Hanefîler adi hırsızlık suçuna bu suç da ilave etmişler ve bu suç “büyük hırsızlık” olarak nitelemişlerdir.⁷⁷ Çünkü yol kesmenin zararı malı elinden alınan kişiye olduğu gibi topluma karşı da olmaktadır. Halbuki “küçük hırsızlık” olarak tanımlanan adi hırsızlığın zararı sadece malı çalınan kimseye olmaktadır. Bu nedenle bu suç işleyenlerin cezası adi hırsızlığı işleyenlere göre daha ağırlaştırılmış ve hırsızlık tarihi boyunca da en tehlikeli hırsızlık olarak kabul edilmiştir.⁷⁸ Çünkü bu suç, hem malın hem de canın hatta ırz ve namusun korunmasına dair yönleri ilgilendirmektedir. Bu suçun cezasının temelini: “Allah ve Resûlüne karşı savaşanların ve yeryüzündeki (hak) düzeni bozmaya çalışanların cezası ancak ya (acımadan) öldürülmeleri, ya asılmaları, yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut da buldukları yerden sürülmeleridir. Bu onların dünyadaki rüsvâliğidir. Onlar için ahirette büyük azap vardır.” âyet-i oluşturmaktadır. Bu âyeti kerimede yol kesme cezasının dört çeşit olduğunu görürüz.⁷⁹

⁷³ Meydâni, III, 200- 201.

⁷⁴ Merginâni, Ali b. Ebi Bekr, *el-Hidaye*, Kahire,ts., en son baskı, II, 118.

⁷⁵ İbn Kudame, Muhammed Abdullah b.Ahmed, *el-Muğni*, Riyad, ts. VIII, 240; İbn Rüşd, II, 437; Şirbîni, IV, 158.

⁷⁶ Ş. Selim Has, s.40- 41.

⁷⁷ Debbûsi, IV, 1225; Meydâni, III, 210.

⁷⁸ Ali Şafak, *Mezhepler arası Mukayeseli İslâm Hukuku*, Atatürk Ün. Basımevi, Erzurum, 1997, s. 169.

⁷⁹ Fikri Ahmed Ukâz, *Felsefetü'l- Ukûbe fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye ve'l-Kanûn*, Riyad, 1982, s. 130; Salih b. Nâsır el-Huzeyyim, *Eser-u tatbiki'ş-Şerîati'l- İslâmiyye fi men'i vukû'i'l- cerîme*, Riyad, 1422, s. 116.

a- İnsanların yolunu keserek onları sadece korkutur ve kimsenin canına ve malına zarar vermeden yakalanırsa, cezası hapse atılarak bulunduğu yerden sürgün edilmiş kabul edilir.⁸⁰

b- İnsanların mallarını zor kullanarak almak niyetiyle yola çıkan kişi yalnız mal alır da hiç kimseyi öldürmez ise, ona el ve ayağının çaprazlama kesilme cezası verilir.⁸¹

c- Yol kesme esnasında mal almaksızın sadece adam öldürseler ölüm cezasıyla cezalandırılırlar.⁸²

d- Yol kesme esnasında hem insanların malını alsalar ve hem de adam öldürseler, hakim onları ya çarımha gererek veyahut direk olarak öldürülmelerine dair cezalandırır.⁸³

6- İrtidat ve cezası:

Sözlükte riddet, geldiği yola tekrar dönme manasındadır.⁸⁴

Terim olarak riddet, kişi ister kalben dönmeyi niyet etsin, ister dine karşı küfre götüren alay edercesine varan veya inat olsun diye veyahut da gerçekten inanarak sözlü veya fiili davranışlarından dolayı İslâm dininden küfre dönmektir.⁸⁵

Dinden dönenlerin ahirette karşılaşacakları sonuçlar, “Sizden kim, dininden döner ve kâfir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da ahirette de boşa gider. Onlar cehennemliktir ve orada devamlı kalırlar.” âyeti kerimesiyle açıklanmıştır. Ancak irtidat suçuna dünyada verilecek ceza, “Kim dinini değiştirirse öldürünüz.” ve “Bir müslümanın kanı şu üç şey olamadıkça helâl değildir; Evli olan zinakâr, cana can ve İslâm toplumundan ayrılarak dinini terk eden kimse.” hadisi şerifleriyle belirtilmiştir. İrtidat eden erkeğin cezasının tatbikinde fıkıh ekolleri arasında ihtilaf yoktur. İrtidat eden kadına verilecek ceza hakkında fikir ayrılığı söz konusudur. Cumhuriyet döneminde erkek veya kadın olsun öldürülmeden önce üç defa tövbeye davet edileceklerini, aksi takdirde her ikisinin de öldürüleceğini söyler.⁸⁶ Hanefilere göre; mürted erkek ise

⁸⁰. Meginânî, II, 132;Meydânî, III, 311.

⁸¹. 132 Merginânî, II, 132; Meydânî, III, 311.

⁸². Merginânî, II, 132;Meydânî, III, 311.

⁸³. Merginânî, II, 132;Meydânî, III, 312.

⁸⁴. İsfihânî, “rdd” , md.

⁸⁵. Zuhaylî, VI, 183.

⁸⁶. İbn Rüşd, II, 448; Şirbinî, IV, 139, vd. ; İbn Kudame, VIII, 124, vd.

kendisinden tövbe etmesi istenilir; kabul etmediği takdirde üç gün hapsedilir ve yine tövbe etmez ise öldürülür. İrtidat eden kadın ise, tövbe edinceye kadar hapsedilir.⁸⁷ Bazı çağdaş âlimler, irtidat eden kişi kendi hâlinde yaşıyorsa ve İslâm dini aleyhinde propaganda yapmıyorsa, bu kişiye hayatı boyu tövbe etme süresi tanınabileceğini, aksi davranışlarda bulunuyorsa, yukarıdaki hükümler kendisine uygulanır demişlerdir.⁸⁸

7- Devlete İsyân (Bagy) ve Cezası:

Sözlükte bagy, istemek, saldırmak ve tecavüz etmek manasına gelir.⁸⁹

Terim olarak bagy, itaat edilmesi gereken devlete baş kaldırmak, bazı hükümleri tevil ederek zorla ele geçirilen bunları uygulamaktır. Buna misal olarak Hariciler verilebilir.⁹⁰ Bu, Hanefîlerin tanımıdır. Diğer ekollerin tanımları da buna yakındır. İslâm hukukuna göre veliyyü'l-emr'e (yönetime) itaat etmek vacip kılınmıştır. Bu hüküm, "Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber ve sizden olan idarecilere de itaat edin." âyeti kerimesinden çıkarılmaktadır.

Devlete isyan suçunun cezasının verilebilmesi veya suçlulara karşı savaş açılabilmesi için, önce suçluların itaate çağrılmaları gerekir. Birlik çağrısı cevapsız kaldığı zaman Hanefîlere göre yasal devlet başkanı savaşı başlatır. Cumhura ve Hanefîlerden bazılarına göre, onlar savaşı başlatmadıkları sürece onlara karşı savaş başlatılamaz.⁹¹

c- Had Suçlarının Bağışlanmaları ve Tövbenin Etkisi: Hanbelîler hariç⁹², cumhurun sahih kavline göre, hırâbe (yol kesme) suçu dışında ki had cezalarının düşmesinde tövbenin etkisi yoktur.⁹³ Çünkü yol kesene verilecek cezayı belirleyen kaynak Kur'an'dır.⁹⁴ Âyeti kerime'de "Allah ve Resulüne harp açan ve yeryüzünde fesat çıkaranların cezası, ya öldürülmeleri, ya asılmaları, ya çaprazlama el ve ayaklarının kesilmesi veya yaşadıkları yerden sürgün edilmeleridir."

⁸⁷. Debbûsi, IV, 1148; Merginânî, II, 165; Meydânî, IV, 149.

⁸⁸. Muhammed İbrahim el-Feyyûmî, eş-Şarku'l-Evsat, sayı,10679, 2002.

⁸⁹. İbn Manzûr, "bgy" md.

⁹⁰. Merginânî, II, 170; Meydânî, IV, 154.

⁹¹. Merginânî, II, 170; Meydânî, IV, 154; İbn Rüşd, II, 448; Şirbînî, IV, 127; İbn Kudame, VIII, 114.

⁹². İbn Kudâme, VIII, 296.

⁹³. Cassâs, Ebi Bekr Ahmed b.Ali, *Ahkâmü'l-Kur'an*, Mekke, 1993, II, 579; İbn Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh, *Ahkâmü'l-Kur'an*, Thk.A. Muhammed el-Becavi, Beyrut, ts. II, 593 vd.; Kâsânî, VII, 33; Üdeh, I, 81; Zü haylî, VI, 21.

⁹⁴. Nihat Dalgın, *İslamda Tövbe ve Cezalara etkisi*, Samsun, 1999, s. 86.

diye buyrulmuştur. Ayrıca hırâbenin haricindeki suçların cezalarını ne devlet başkanı ve ne de haksızlığa uğrayanın velisi bağışlama hakkına sahiptirler. Şayet bu ikisinden bir tanesi bağışlama girişiminde bulunsa, yapılan bu bağışlamanın ne suç ne de ceza üstünde etkisi vardır. Yapılan bu bağışlama geçersizdir.⁹⁵ Kâsânî (587/1191), hırsızın yakalanmadan önce tövbe etmesi ve çaldığı şeyleri sahibine iade etmesi durumunda had cezasının düşeceğini belirtir. Çünkü malın iadesinden sonra aralarındaki husumet kalkmıştır.⁹⁶ İbn Âbidîn (1252/1836), hakkında dava açılan had cezalarının düşmesinin mümkün olmadığını ve bunun mezhep içerisinde yaygın görüş olduğunu dile getirir.⁹⁷

Cumhur kendi görüşünü iki gerekçe ile savunmuştur:

1) Kişi had cezası gerektiren suçlardan ancak bu cezanın yerine getirilmesiyle temizlenilir. Çünkü bu tür suçları işleyenler Hz. Peygamber (s.a.v.)'e gelip suçlarını itiraf edip, işledikleri bu günahlardan kendilerini hadle temizlemesini istiyorlardı, eğer tövbe had cezasını düşürmeye yeterli olsaydı, itirafçıların hiç birine bu ceza uygulanmazdı denmiştir.⁹⁸

2) Bu cezalar kamuyu caydırmak içindir. Şayet bu kapı tövbe aracılığı ile bir açılırsa, had cezaları uygulanma şansını yitirir. Çünkü cezayı ensesinde hisseden her hangi bir suçlu veya kınından çıkarılmış kılıcı gören mahkûmun tövbe ettiğine dair iddia da bulunmaması imkânsız gibi gözükmektedir.

İbn Kayyim el-Cevziyye (751/1350) kendisinin ve mezhebinin görüşünü şöyle ifade etmektedir: “Had cezasına çarptırılan kişinin yakalandıktan sonra tövbe etmesinin cezasını düşürmede etkili olmayacağı herkes tarafından kabul görmüştür. Ancak had cezası işleyen kişi, yetkililer tarafından yakalanmadan önce tövbe ederse veya kendiliğinden gelip teslim olursa, bu şartlarda yapılan tövbenin her türlü had cezasını düşürür.” O’na göre Kur’ân-ı Kerim’de “O küfredenlere de ki eğer vazgeçerlerse, geçmişteki günahları bağışlanır.” âyet-i ve Hz. Peygamber (s.a.v.)’in “Günahtan tövbe eden hiç günah işlememiş gibidir.” şeklindeki hadisi şerifleri bu görüşü desteklemektedir. İbn Kayyim bu konuda şöyle bir yorum getirmektedir: “Hırâbe suçu tehlikeli olmasına rağmen kişinin yakalanmadan önceki tövbesi onun affını gerektiriyorsa, diğer suçların affının da gerekmesi daha evladır.”

⁹⁵ Üdeh, I, 81; Zühayli, VI, 21.

⁹⁶ Kâsânî, VII, 96.

⁹⁷ İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer, Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr ala'd-Düreri'l-Muhtâr, İst. 1984, IV, 109.

⁹⁸ Muhammed Ebû Zehrâ, *el-Cerimetü ve'l-Ukubetü fi'l-Fikhi'l-İslâmî*, Kahire, ts, 401, vd.

İbn Kayyim bu bağlamda Hz. Peygamber (s.a.v.) devrinde vuku bulan, bir kadının ırzına yapılan tecavüz olayının Nesâî'nin (303/915) Sünen'inden şöyle bir olay nakledilir; Bir kadın gecenin karanlığında mescide giderken, saldırıya uğrar ve ırzına geçilir. Kadıncağız yakında geçmekte olan bir adamdan yardım diler. Kendisinden yardım dilenen adamın geldiğini gören tecavüzcü kadının yanından hemen kaçır. Kadının yardımın gelen kişi kaçır adamın peşinden koşır. Sonra birkaç kişi daha çıkar gürültüye gelir. Bu sonradan gelenler hemen hızla suçlunun kaçtığı tarafa doğru koşarlar ve kadının imdadına gelen adamı yakalarlar. Gerçek suçlu ise ortadan kaybolur. Yakaladıkları adamı getirirler ve kadına teslim ederler. Adam kadına; "Senin imdadına gelen bendim esas sana saldıran kişi kaçtı." der. Bu adamı Hz. Peygamber (s.a.v.)'e getirirler. Kadın Resülullah (s.a.v.)'e kendisine tecavüz eden kişinin bu olduğunu haber verir. Sonradan gelenler de onu koşarken yakaladıklarını haber verirler. Adam ise, "Ben kadına tecavüz eden adamı yakalamak için koşuyordum, adamlar geldiler ve beni yakaladılar." der. Kadın, "Bu adam yalan söylüyor, bana tecavüz eden bu adamdı." der. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.), adama had cezası uygulanmasını emreder. Tam o esnada bir adam ayağa kalkar ve "bu fiili asıl yapan bu adam değil bendim." diyerek suçunu itiraf eder. Böylece Hz. Peygamber (s.a.v.)'in huzurunda üç kişi bir araya gelir. Hz. Peygamber (s.a.v.) kadına, "Seni Allah bağısladı." der. Kadının imdadına koşan kişiye de iyi şeyler söyler. Hz. Ömer (23/644), zina ettiğini itiraf eden adama had cezası vurulmasını ister. Hz. Peygamber (s.a.v.) kişi tövbe ettiği gerekçesiyle bu isteği geri çevirir.

İbn Kayyim bu hadisi yorumlarken şöyle söyler: "Suçunu itiraf eden bu kişiden had cezasının düşmesine müminlerin emirinin tahammülü olmazsa birçok fıkıh bilginin hayda hayda olmaz. Fakat müminlere çok merhametli olan Hz. Peygamber (s.a.v.) gibi bir kişi buna tahammül etmiş, 'O Allah'a tövbe etti' demiş ve had cezasını uygulamayı istememiştir. Hiç şüphe yok ki, bu olayda suçunun itiraf eden kişinin içinden gelerek, arzulararak ve Cenabıhak'tan korkarak Müslüman bir kişiyi ölümden kurtarmak için kardeşinin hayatını kendi hayatına etmek suretiyle suçunu itiraf ederek işlemiş olduğu iyilik, daha önce yapmış olduğu kötülükten daha büyüktür." demiştir.⁹⁹ Ayrıca İbn Kayyim, Mâiz ile Gâmidîyye adındaki kadının da zina suçundan had yoluyla temizlenmeyi tercih ettiklerini zikretmektedir.¹⁰⁰ Yine İbn Kayyim kendi mezhep görüşünün tövbe ettikten sonra had cezası uygulanmaz ve tövbe had cezalarını düşürmez

⁹⁹. İbn Kayyim, İlâm, III, 308 vd.; Ebû Zehrâ, 399, vd.

¹⁰⁰. İbn Kayyim, İlâm, III, 308 vd.

şeklindeki diğer iki zıt görüşe nazaran orta yol olduğunu ilave etmektedir.¹⁰¹

İbn Kayyim'in yukarıdaki sözü iki noktanın altını çizmiştir.

1) Ceza sabit olmadan kişi tövbe ederse, bu tövbenin had cezasını düşüreceğini ve bu görüşün Ahmed b. Hanbel'in (241/855) konuyla ilgili iki görüşünden biri olduğunu ve doğru olduğunu ileri sürmüştür.¹⁰² Ebû Zehrâ ise Şafî'nin (204/820) görüşünün de bu doğrultuda olduğunu belirtmiştir.¹⁰³

2) Had cezası sabit olup infaz edilmeden önce yapılacak tövbenin bilittifak had cezasını düşürmeyeceği görüşündedir.¹⁰⁴ Ancak, bu hususta ittifak vardır sözü tam isabetli gözükmemektedir; çünkü Fahreddin Râzî "Et-Tefsiru'l-Kebir'inde" Şafî'den bu konuyla ilgili olarak şöyle nakletmektedir: "Allah'a ait hadlerin hepsinin tövbe ile düşmesi muhtemeldir kesin değildir. Çünkü Mâiz'e had cezası uygulandığı sırada tövbe belirtileri göstermesine ve kaçma girişiminde bulunmasına rağmen ceza devam etmiştir. Bu durum Hz. Peygamber (s.a.v.)'e aktarıldığında 'keşke bıraksaydınız da kaçsaydı' demiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu sözünü tövbenin Allah'a ait dünyevi hadleri düşürdüğünün bir belirtisi olarak düşünmek gerekir." demektedir.¹⁰⁵ Hanefîler bu olaydan hareketle suçluya ceza tatbik edilirken kaçarsa ikinci kez yakalandığında, kendisine verilen cezanın tatbik edilemeyeceği görüşündedirler.¹⁰⁶

Ekoller arasındaki ihtilaf, "Ancak yakalanmadan önce tövbe edenler" âyeti kerimesinden kaynaklanmaktadır. Şafî (204/820) bütün had cezalarına çarptırılanları hirâbe suçunu işleyenlere benzetmektedir. Buna göre, had cezası işleyen kişi yakalanmadan önce tövbe ederse, Allah'la ilgili had suçları affedilir. Kul haklarını ise ödemek zorundadır demiştir.¹⁰⁷

İbn Arabî (543/1148), Şafî'nin bu benzetmesini eleştirirken "Daha tehlikeli olanı çok daha az tehlikeliye benzetmek doğru değildir; çünkü hırsızın amacı gizlice girip bir şeyler çalmaktır ve az bir ses duysa hemen oradan uzaklaşır. Diğerinin ise para uğruna can almaktan çekinmeyeceği aşikârdır. Şayet hırsız bir eve elinde bıçakla girse, bu hırsızın suçu hirâbe suçuna dönüşür." demektedir.

¹⁰¹ . İbn Kayyim, İlâm, III, 312.

¹⁰² İbn Kayyim, İlâm, III, 310.

¹⁰³ Ebû Zehrâ, ,399 vd.

¹⁰⁴ İbn Kayyim, İlâm, III, 310.

¹⁰⁵ Râzî, XI, 218.

¹⁰⁶ Behnisî, Ahmed Fethî, el-Mevsûa el-Cinâiyye fi'l-Fihi'l-İslâmi, Beyrut, 1991, I, 390.

¹⁰⁷ Şafî, Muhammed b. İdris, *Ahkâmü'l-Kur'an*, Beyrut, ts. I, 325.

B-Kısas ve Diyet Suçları ve Cezaları:

Kasten öldürmelerde ve yaralamalarda verilen aslî ceza kısas cezasıdır.

Sözlükte kısas; eşitlik, müsâvât, birinin izini sürmek, fiile aynı şekilde karşılık vermek manasındadır.¹⁰⁸

Terim olarak; suçlunun, işlediği suçun misliyle cezalandırılması anlamına gelir.¹⁰⁹ Kasten öldürmelerde ve yaralamalarda verilen aslî ceza kısas cezasıdır. Bu cezanın temelini âyeti kerimeler ve hadisi şerifler oluşturmaktadır.

Cumhura göre, insanlara karşı işlenen suçlar kısas, diyet ve tazir gerektiren suçlardır.¹¹⁰ Hanefîlerden Debbûsi (430/1039) ve Kâsânî (587/1191), hırsızlık suçu bir yönüyle kulu ilgilendirmesine rağmen, onu Allah haklarından saymışlardır.¹¹¹ Onlara göre; malı çalınan kişi, suçluya had cezası uygulandıktan sonra suçlunun aleyhine mal iddiasında bulunma hakkına sahip değildir demişlerdir.¹¹²

Kısas ve diyet gerektiren suçlar beş tanedir:

1) Kasten insan öldürmek ve yaralamak:

Kur'ân'da: "Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın (öldürülür) Ancak her kimin cezası, kardeşi (öldürülenin velisi) tarafından bir miktar bağışlanırsa artık (taraflar) ona (gereken diyeti) güzellikle ödemelidir. Bu söylenenler, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Her kim bundan sonra haddi aşarsa muhakkak onun için elem verici azap vardır. Ey akıl sahipleri! Kısa da sizin için hayat vardır. Umulur ki suç işlemekten sakınırsınız." ve "Tevrat'ta onlara şöyle yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş (karşılık ve cezadır). Kim bunu (kıyası) bağışlarsa kendisi için o kefarettir olur. Kim Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmezse işte onlar zâlimlerdir." âyetleriyle kısas cezası ile ilgili ana prensipler tayin edilmiştir.

Sünnette ise, Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: "Herhangi bir kimsenin bir yakını öldürülecek ya da yaralanıp bir organı kesilecek olursa böyle bir kimse üç seçenekten birini tercih etmekte serbesttir. Ya suçluyu kısas ettirecektir. Veya ondan diyet alacaktır. Ya da kendisini bağışlayacaktır. Bu

¹⁰⁸. İbn Manzûr, "kss" , md.

¹⁰⁹. Cassas, Ebû Bekr Ahmed b. Ali, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Beyrut, 1986, I, 133.

¹¹⁰. Üdeh, I, 79.

¹¹¹. Debbûsi, IV, 1215; Kâsânî, VII, 233; Ebû Zehrâ, 71.

¹¹². Debbûsi, IV, 1215.

seçenekleri bırakır bir dördüncüye başvuracak olursa o kişinin bunu yapmasına engel olunuz.” Mağdur ve yakınlarının tercih edecekleri seçenekler naslarda açık bir şekilde belirtilmiştir.¹¹³

2) Kasıt benzeri öldürme:

3) Hata sonucu öldürme:

Kasıt unsuru bulunmayan, kasıt benzeri ve hata sonucu olan fiillerin neticesindeki öldürme ve yaralamalarda aslı ceza olarak diyet cezası kabul edilmiştir. Bu cezanın temelini Kur’ân ve sünnet oluşturur. Kur’ân’da şöyle buyrulur: “Yanlışlık olması dışında bir müminin bir mümini öldürme hakkı olamaz. Yanlışlıkla bir mümini öldüren kimsenin, mümin bir köle azat etmesi ve ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gereklidir. Meğerki ölünün ailesi o diyeti bağışlamış ola.(Bu takdirde vermez). Eğer öldürülen mümin olduğu halde, size düşman bir toplum ise mümin bir köle azat etmek gerekir. Eğer kendileriyle aranızda anlaşma bulunan bir toplumdan ise ailesine teslim edilecek bir diyet ve bir mümin köleyi azat etmek gerekir. Bunları bulamayan kimsenin, Allah tarafından tövbesinin kabulü için iki ay peş peşe oruç tutması lazımdır. Allah her şeyi bilen hikmet sahibidir.” Sünnette Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Kasıt benzeri ile- sopa, değnek ve taş gibi şeylerle- öldürmede yüz deve diyet cezası vardır.” Diyet cezasından gelen mallar sadece mağdur veya yakınlarına tevdi edilir, bu malda devletin hakkı yoktur.¹¹⁴

5) Kasıtsız olarak hataen yaralama: Hanefilere göre bu suçlara örnek olarak; birinin ölümüne kasıtsız olarak neden olmaktır. Mesela; kişinin izinsiz kazdığı çukur veya kuyunun içine bir insanın düşüp ölümüne sebep olması veya yolun ortasında bıraktığı taşa birisinin ayağının takılıp düşüp ölmesi veyahut da şahitlerin şahitliğiyle tespit edilen kısas cezasının tatbikinden sonra şahitlerin şahitliklerinden dönmeleri verilebilir.¹¹⁵

Kısas ve diyet suçlarının bağışlanmaları ve tövbenin etkisi:

Bu suçlardan mağdur olan kişiler veya onların velilerinin suçu işleyenlerin kısas cezalarını karşılıksız veya diyet karşılığında affetmeleri caizdir. Mağdurlar ve velilerinin dışında bu suçları affetmek kimsenin yetkisi dahilinde değildir. Eğer mağdur ehliyet açısından yeterli değil ve velisi de yoksa, bu durumda devletin

¹¹³. Ş. Selim Has, s. 52.

¹¹⁴. Ş. Selim Has, s. 53.

¹¹⁵. Kâsânî, VII, 139.

veli olarak tayin ettiği kişi onun velisi sayılır ve suçluyu mağdura sağlayacağı bir menfaat karşılığında bağışlayabilir.¹¹⁶ Ayrıca bu tür suçları işleyen kişilerin tövbesinin de makbul olacağına dair İbn Abbas (68/682) hariç bütün ulema ittifak etmişlerdir.¹¹⁷

C- Tazir Suçları Ve Cezaları :

Genel olarak had gerektiren suçlarla, kısas ve diyet gerektiren suçların dışında kalan suçlara tazir suçları denilmektedir. Hangi şartla olursa olsun toplumsal nizamda ferde veya topluma yönelik zarar verici fiillerin tazir suçu sayılacağı kabul edilmiştir.¹¹⁸ Bu suçlara birkaç örnek vermek gerekirse; rüşvet, sövme ve kamu mallarına zarar verme gibi suçlardır.¹¹⁹

Tazir Suçlarının Çeşitleri ve Bağışlanması:

a- Çeşitleri: Tazir suçları, Allah ve kul hakkı diye ikiye ayrılır.¹²⁰

aa-Allah Hakkı Olan Tazir Cezaları:

Allah hakkından kastedilen şey toplumun yararının aleyhine yönelik olan davranışlardır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür: Ramazan ayında hiç özürsüz oruç tutmamak, namazları kılmamak, aşikâre faiz yemek, içki içilen yerlere gitmek, yabancı kadınlarla cinsel ilişkinin dışında yakın ilişkide bulunmak. Bu suçlara verilecek cezalar Allah hakkıyla ilgili cezalardır.

ab-Kul Hakkı Olan Tazir Cezaları:

Kulu ilgilendiren örneğin, sövme, azarlama, haksız yere vurma, sahtekarlık ve yalan şahitlikte bulunma gibi insanın canı, malı, şahsiyeti ve namusuna yönelik saldırılarla ilgili olarak verilecek tazir cezalarında hak sahibi insandır. Bu suçları işleyen kişi sadece kul hakkını ihlal etmiş olmayıp aynı zamanda Allah hakkını da ihlal etmiş sayılır; ancak buradaki kıstas galibiyete göredir.¹²¹

b- Bağışlanmaları: Kârâfi (664/1285) tazir cezalarının Allah ve kul hakkı ayrımı yapmaksızın bir bütün olarak tövbe sayesinde düşeceğini söyleyip bu görüşün hilafına bir şey bilmiyorum demektedir.¹²² Tazir suçu Allah'a ait ise

¹¹⁶ Üdeh, I, 81.

¹¹⁷ Zuhayli, VI, 219.

¹¹⁸ Dalgın, 175.

¹¹⁹ Dalgın, s. 175; Ş.Selim Has, s. 30.

¹²⁰ Zuhayli, VI, 175.

¹²¹ Zuhayli, VI, 175-76.

¹²² Karâfi, IV, 181; Zuhayli, VI, 175-76.

Hanefî ve Şafilere göre tövbe ile düştüğü gibi hâkimin affetmesi yoluyla da düşer.¹²³ Kulun şahsi haklarıyla ilgili hakların ancak kişinin bağışlamasıyla düşeceği, Allah'ın bağışlamasının hak sahibinin bağışlamasına bağlı olduğu ilkesi herkes tarafından bilinen bir fikhî kaide durumundadır.¹²⁴

Sonuç

İslâm yanlışlık veya unutkanlıktan dolayı işlenen suçları cezadan muaf tutmuştur. Zira hadisi şerifte Hz. Peygamber (s.a.v.) “Ümmetimden yanlışlık ve unutkanlık neticesinde meydana gelen yükümlülüklerin veballeri kaldırılmıştır.” buyurmaktadır ve bu manalara yakın pek çok hadisi şerif vardır.

Günaha gelince, tövbe kapısı, her daim açıktır. İşlediği günahlardan pişmanlık duyan herkes sonuna kadar açık olan tövbe kapısından içeri girebilir. Pişmanlık duyan tövbekârları hiç kimse bu kapıdan geri çeviremez. Tövbe konusunda Allah ile kul arasında bir engel bulunmadığı gibi, arada bir vasıta da yoktur. Hangi insan olursa olsun, pişman olup tövbe ederse, Rabb'ine vasıtasız erişebilir. Günahı ısrar etmemesi ona Allah'ın rahmet kapılarını açar. Cenabıhak ona rahmet ve affını ihsan ederek sâlih kullarının arasına girmeyi nasip eder.

İslâm tövbe konusunda çok geniş bir yol takip eder. O kadar ki, Hz. Peygamber (s.a.v.) yine bir hadisi şeriflerinde “Adem oğlunun hepsi hata edicidir. Hata edenlerin en hayırlısı ise tövbe edenlerdir.” buyurmaktadır. Şüphesiz Allah'ın Resûlü (s.a.v.) bu sözleriyle günahkârların kalplerini ümitle doldurarak onların ümitsizliğe düşmemelerini sağlamaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.v.) ümmetini daima tövbe etmeye teşvik etmiş ve bir hadisi şeriflerinde de “Günahından tövbe eden kişi hiç günah işlememiş gibidir.” buyurmuştur.

İnsanın, yaptığı işin gerçekten yanlış olduğunu farketmesinden sonra, bu yapmaması gereken fiili işlemekten dolayı büyük bir pişmanlık duyması ve bir daha o fiili asla işlememeye karar vermesi ve bundan sonra Allah'a karşı bu kararını itiraf ederek bağışlanma dilemesi nasûh tövbesi olur.

Hz. Peygamber (s.a.v.) de suç işleyenlere karşı son derece merhametli davranırdı. Suçunu itiraf eden adama Hz. Ömer'in had cezası uygulama teklifini kabul etmemesi merhametli davranışının örneklerindedir.

^{123.} Zuhayli, VI, 176.

^{124.} İbn Arabi, II, 600; Zuhayli, VI, 176.

Bazı imamlara göre, Allah hakkı olan bütün hadlerin tövbe ile düşmeleri ihtimali vardır. Çünkü Maiz recm edilirken tövbe ettiğini ortaya koymuş kaçmaya çalışmıştı. Cezanın tatbiki bitirildikten sonra Hz. Peygamber (s.a.v.)'e durumu bildirdiklerinde, Peygamber (s.a.v.) "Keşke onu salıverseydiniz." dedi. Peygamber (s.a.v.)'in bu sözü tövbenin mükelleften Allah hakkı olan bütün hakları düşürdüğünü gösterir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) "Suçun tespitiyle ilgili herhangi bir şüphe olduğunda, elinizden geldiği kadar had cezalarının tatbikini engelleyin." buyurmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.)'in huzurunda had cezası gerektiren suç itiraf edildiğinde Hz. Peygamber (s.a.v.) bu kişiden yüz çevirir itirafçının sözlerini duymazlıktan gelirdi. İtirafçı bu hususta ısrar ederse, had cezasını uygulardı. Böyle bir olaydan sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Ey Allah'ın kulları artık had cezaları gerektiren davranışlardan kaçınınız. Bu kötülükleri kim işlerse Allah'ın örtüsüyle o kötülükleri örtsün. Kim bize durumunu bildirirse, ona had cezası uygularız." demiştir. Bu hadisi şerifin ve diğer bu paraleldeki naslardan hareketle, had gerektiren suçların ifşa edilmesine karşı çıkmıştır. Öte yandan Hz. Ebû Bekr'e Eslem kabilesinden biri gelip de zina suçu işlediğini itiraf edince, Hz. Ebû Bekr o'na bu olayı benden başka kimseye de anlattın mı diye sordu? Adam hayır cevabı verince, Hz. Ebû Bekr adama Allah'a tövbe et Allah'ın örtüsüyle onu ört. Çünkü Allah kullarının tövbesini kabul buyurur dedi. Ebû Bekrin benden başka birine de söyledin mi? Sorusu, olay hakime aktarılmadığı sürece gizlenmesinin daha iyi olduğu görüşünde olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak kişi, işlediği suçun günahından tövbenin yanı sıra had cezasıyla temizlenmede ısrar ederse, ona da cürümüne göre had cezası tatbik edilirdi.

Ayrıca taraflar arasında da hâkime başvurmadan önce sulhun mümkün olduğunu olaylar göstermektedir. Diğer yandan suçların gizlenmesinde ki amacın ahlâk dışı olaylarla ilgili haberlerin veya dedikoduların insanlar arasında duyulması ve yayılması insanların ar damarının çatlamasını kolaylaştıran ve endişe verici bir araç olarak kabul etmesinden kaynaklanmış olabilir. Çünkü toplumu bayağlaştıran olayların başında bu tür haberlerin ayyuka çıkması gelmektedir.

İslâm ceza hukukunun en önemli özelliklerinden birisi de koyduğu bütün kurallarda genel olarak toplumun faydasının gözetilmesinin ve buna mukabil olarak da zararın önlenmesinin ortadan kaldırılmaya çalışılmasının gaye edilmiş olmasıdır.